

בעודי"ת

ספר
שארית יוסף

חלק שני

הערות וביאורים בסוגיות הש"ס
ופוסקים ראשונים ואחרונים

חובר מאתי בסיעתא דשמיא

שלמה הלוי וואהרמאן

ר"מ במתיבתא דנסאו קאונטי

שנת תשמ"א

קיו גארדען היללס, ניו יורק

כפי' ומקיימין מ"ע שלו בע"כ עיי"ש. והשתא כיון דכל ההלכה דכפי' בצדקה הוא מפאת הלי'ת וכמש"כ התוס' שוב שפיר דבעי' בפנין דשלא בפניו הרי אי"כ עני מבקש זאי"כ אלא עשה דפתח תפתח ועל אותה המ"ע אין כופין משום דמתן שכרה בצדה.

ומה מיושבת השתא קו' הקצוה"ח דדברי הגמ' בכתובות רק בצדקה נאמרו דבשלא בפניו אי"כ אלא עשה ואין כופין ע"ז משום דמתן שכרה בצדה אבל בתלמוד תורה שפיר דכתב בהג' מיימוניות דיורדין לנכסיו גם שלא בפניו דבמ"ע דת"ת הרי אין מתן שכרה כתובה בצדה ושפיר דאיכא דין דכפי' גם בשלא בפניו.

אולם אכתי יש לדון מדברי הגמ' בשבת (לב:) דלמ"ד דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו קרא דלמען ירבו ימיכם אקרא דולמדתם אותם את בניכם קאי (ועי' בב"מ (צה). דמקרא נדרש לפני ולפני פניו עיי"ש) ושוב אף ת"ת הוי מ"ע שמתן שכרה בצדה ואיך כופין. ואולי בהג' מיימוניות אקרא דהודעתם לבניך ולבני בניך קא סמיך דשם ל"כ מתן שכרה בצדה. ועי' בקידושין (ל.) ועדין צ"ע בזה.

פימן ד

מצות תלמוד תורה בגשים

נשאלתי מהאשה המלומדת רעיתו של ידידי הרה"ג ר' דוב אליהו לעף שליט"א על דבר אשה שזכתה לסיים מסכת מר"ח אב עד תשעה באב ובני ביתה משתתפים בשמחתה אם רשאים לאכול בשר ולשתות יין כבשאר סעודת מצוה כמבואר ברמ"א באו"ח בסי' תקנ"א או דלמא כיון דנשים נתמעטו מתלמוד תורה אולי ל"ח סעודתה סעודת מצוה.

הנה כתב הרמב"ם בפ"א מהל' תלמוד תורה הי"ג אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש מפני שלא נצטוו וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו. ואע"פ שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות בד"א בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינה כמלמדה תפלות עכ"ל. חילו של הרמב"ם הוא גמ' ערוכה בסוטה (כא:) דס"ל לר"א דהמלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות.

ובאמת מש"כ הרמב"ם דתורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה כבר כתב הגה"צ בעל החפץ חיים זצ"ל בספר ליקוטי הלכות ע"מ סוטה דכ"ז דוקא בזמנים שלפנינו שכ"א היה דר במקום אבותיו וקבלת האבות היתה חזקה מאד אצל כל אחד ואחד להתנהג בדרך שדרכו אבותיו וכמאה"כ שאל אביך ויגדך בזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה ותסמוך בהנהגה על אבותיה הישרים אבל כעת בעו"ה שקבלת האבות נתרופפה מאד וגם מצוי שאינה דרה במקום אבותיה כלל ובפרט אותן שמרגילין עצמן ללמוד כתב ולשון העמים בודאי מצוה רבה ללמדם חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל כגון מס' אבות וס' מנורת המאור וכדומה כדי שיתאמת אצלן ענין אמונתנו הקדושה דאל"ה עלול שיסורו לגמרי מדרך ה' ויעברו על כל יסודי הדת עכת"ד ק.

וכן האריך הגר"ז סורוצקין זצ"ל בספר מאזנים למשפט בסי' מ"ב כי לא כדורות הראשונים דורות האחרונים ובודאי שבזמננו אין אנו רשאים להרחיק את הבת מן החדר" כי כל הפורש מן החדר והת"ת בזה"ז בין איש ובין אשה כאילו פורש מן החיים הנצחיים ע"ש. ומסיק דמצוה רבה ליסד בתי ספר לבנות להשריש אמונה טהורה בלבן וידיעת התורה והמצוה, ושכר המגיירים" את הנשים בדורנו זה גדול מאד עכת"ד. הרי דכבר הורו בזה גאוני תבל ובודאי שאין עוד שום מקום לפקפק בזה.

אולם אכתי יש לדון במה שהרמב"ם אוסר לימוד תורה שבעל פה והמלמד תושבע"פ לבתו כאילו מלמדה תפלות שהרי עובדות מוכיחות שרבות בנות עשו חיל והפליגו בתושבע"פ, והרי ברוריא בתו של ר"ח בן תרדיון ואשת ר' מאיר היתה מאד מלומדת בתושבע"פ ושונה הלכות ודבריה נשמעים כאחד מגדולי התנאים. ועי' בפסחים (סב:) שר' יוחנן העיד עליה שהיתה בקיאה בג' מאות הלכות בהלכות יחסין, וכן מבואר בתוספתא דכלים בפ"ק דב"מ שהיא הכריעה בפלוגתא שבין ר' טרפון ורבנן בדיני טומאה וטהרה. ועי' בתוספתא כלים בפ"ד דב"ק שאמר ריב"ג יפה אמרה בתו (ברוריא) מבגו, וכהנה מצינו רבות. ועי' בברכות (ו) ובעירובין (נג) עיי"ש.

ובספר שם הגדולים מהחיד"א במערכת ר' הביא שהרשב"ץ שהיה מגדולי המורים הביא תירוץ בשם רבנית אחת ובנו של הסמ"ע הביא שני דינים שחידשה אמו הרבנית. וכן ציין עוד ספרים שמבואר בהם שרבניות השתתפו בשו"ת. ועי' בתשב"ץ ח"ג בסי' ע"ח שהביא פירוש על הש"ס בשם הרבנית אשת הרב ר' יוסף ב"ר יוחנן וכותב עלי' כי היא מלומדת בתורה ובתלמוד. ועי' בשו"ת מהרש"ל בסי' כ"ט שהביא מאמו זקנתו שתפסה ישיבה כמה שנים. וכזה מסופר בספר סבובי ר' פתחי' מרגנשבורג כי לראש הישיבה בבגדד אך בת אחת והיא בקיאה במקרא ובתלמוד ומלמדת לבחורים והיא סגורה בבנין והתלמידים מבחין ואינם רואים אותה. ועי' בליקוטי יושר שכלתו של המהרי"ל איסרלין שקדה בתורה כאחד הגברים. וכן בדור שלפנינו מספרים על הרבנית אשתו של הגאון ר' איסר זלמן מלצר שהיתה בקיאה נפלאה

בתושבע"פ ועזרה לבעלה בעריכת ספריו. וכן מספרים על אחותו של האדר"ת מירושלים שהיתה נושאת ונותנת בדבר הלכה ומחזה דעה בחקירה ובסברה ופעם נדפסו משמה חר"ת בחוברת יגדיל תורה.

וידי"ב הרה"ג דוב אליהו לעף שליט"א המציא לידי (מספריתו של ידידי הרה"ג ר' משה גורליק שליט"א) את הספר מקור ברוך מהגאון בעל תורה תמימה שהביא שם רשימה ארוכה של נשים צדקניות במשך הדורות שהתעסקו בתושבע"פ והיו מלומדות בש"ס ופוסקים ולא חששו לאיסור מפאת מאמרו של ר"א (דהר"ל כאילו מלמדה תפלות). ברור דהנהגה זו של הנך נשים נשים צדקניות יסודתה בהררי קודש ושוב אין לפקפק אחריה ח"ו אולם היה מן הראוי לדעת ולגלות מקור מחצבתה של הנהגה זו ומהיכן הדברים נובעים.

ואולי י"ל דכל האיסור דלימוד תורה לנשים מוטל על האב גרידא וכדמבואר בלישנא "שלא ילמד אדם את בתו תורה" אבל לא מוטל שום איסור על האשה ללמוד בעצמה. ובאמת כעין חילוק זה איתא בירושלמי בכתובות (פ"ב ה"י) דא"ר חמא בר עוקבא בשם ריב"ח אסור לאדם ללמד את עבדו תורה. ופריך לא כן אמר ר' זעירא בשם ר' ירמיה העבד עולה משבעה קרואים הרי דעבד קורא בתורה ומשני תפתר שלמד מאיליו וביאר בקה"ע תפתר הא דר"ז שלמד העבד מאיליו ואין איסור אלא כשרבו מלמדו. וכ"מ מלישנא שם ומלשון הרמב"ם בפ"ח מהל' עבדים הי"ח דאסור לאדם ללמד את עבדו תורה דכל האיסור הוא רק כשרבו מלמדו. (ועי' בשו"ת ברכה ביו"ד בסי' רמ"ז באיסור דמסירת ד"ת לעכו"ם דאסור למכור להם ספרי קודש ומבואר דאסור לסייעם שילמדו בעצמם. ועי' בתוס' בגיטין (ס:) דמיעוט תורה בכתב שהגרים לא יוכלו להעתיק ואכמ"ל יותר.)

וכד דייקנן במתק לשונו של הרמב"ם נראה שכתב "מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד" ומבואר דאיכא עכ"פ מיעוט נשים שראויות ללמוד תורה ואינן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי. ולפי"ז אם ידוע לנו באשה שיצאה מכלל הרוב ושכונתה ללמד תושבע"פ בכל מגמת לבה ליכא איסור בדבר.

ואם כנים הם הדברים שפיר שהאיסור מוטל על האב גרידא שאסור לו ללמד תושבע"פ לבנותיו הקטנות דהרי קשה לדעת כוונת לבן אם יש להן רצון כנה ללמוד תושבע"פ ואין כאן שום בטחון שכשתגדלנה לא יצמח לקול מזה דהרי רוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד אבל כשהבת בגרה בשכלה ומגלה חשקה ואדיר חפצה ללמוד תושבע"פ אז יצאה מכלל הרוב (ואף אם עדיין נשאר ספק אצל האב מ"מ האשה בעצמה הרי יודעת כונת לבה) ומותרת ללמוד תושבע"פ. ובי"ה שמצאתי כדברנו בספר מקור חיים לבנות ישראל מהגאון מוהר"ר חיים דוד הלוי שליט"א הרב הראשי וראב"ד בתל אביב בפרק מ"ט עיי"ש. ושוב העירני ידידי הרה"ג ר' מאיר פנדל שליט"א שבספר האשה והמצות מהגרא"ג אלינסון שליט"א בפיי"ח סק"ו הביא כזה

בשם הגרא"י קוק זצ"ל באגרות הראיה מכתב תס"ז שכתב דאם האשה מעצמה לומדת ע"י שמיעה לא מצאנו איסור עיי"ש. ות"ל שזכיתי לילך בעקבות הגאונים האלו.

ומצאתי את שאהבה נפשי בפרישה שעל הטור ביו"ד בסי' רמ"ו שכתב דאם האשה למדה לעצמה אנו רואים שיצאה מן הרוב ולכן כתב לעיל שי"ש לה שכר ור"ל אם למדה התורה על מכוונה שאינה מוציאה לדברי הבאי אבל האב אינו רשאי ללמדה דדלמא תוציא דבריה לדברי הבאי כי הוא אינו יודע מה שבלבה.

אולם אכתי יש לרדן לפמש"כ רש"י בסוטה (כא:) שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דבריה בהצנע עיי"ש ולפי"ד אולי אסור לאשה ללמוד תושבע"פ אפי' לעצמה או מאשה אחרת. ואפי' אם רואים באשה שמתנהגת בצניעות ורואה סימן יפה בלימודה ויצאה מכלל שאר הנשים מכיון שאין אפטרופוס לעריות כדאי' בחולין (יא:) אולי אמרי' סחור סחור וכו' כבע"ז (יו.). ועדיין צ"ע בזה.

ובתורה תמימה בפר' עקב הוסיף דברים של חיזוק והעתיק מספר עתיק יומין "מעין גנים" (שדבריו הובאו בתוי"ט סוף מס' תמיד) בזה"ל ומאמר חכמינו כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות אולי נאמר כשהאב מלמדה בקטנותה שגם במעלליה תתנכר אם זך ואם ישר פעלה ודאי כה"ג איכא למיחש שרוב הנשים דעתן קלות ומבלות זמנן בדברי הבאי וכרובן כן חטאו מקוצר רוח אך הנשים אשר נדב לבן אותנה לקרבה אל המלאכה מלאכת ה' מצד בחירתן בטוב במה שהוא טוב הנה כן תעלינה בהר ה' תשכונה במקום קדשו כי נשי מופת הנה ועל חכמי דורן לאדרן להדרן לסדרן ולחזק ידיהן ולאמץ זרועותיהן וכו' עשי והצליחי ומן השמים יסייעום עכ"ל. (ועי' בספר מקור ברוך מה שהשיב הגאון המחבר לדודתו בת הגאון ר' יצחק מולח"ין כאשר הושיטה לפניו את הס' מעין גנים עיי"ש.)

ועי' בגר"א ביו"ד בסימן רמ"ן דמקורו של הרמב"ם לאסור לימוד דתושבע"פ לנשים הוא מנדרים (לה:) דהמודר הנאה מחברו מלמדו מדרש הלכות ואגדות (תושבע"פ) אבל לא ילמדנו מקרא אבל מלמד הוא את בנו ובנותיו מקרא. ומבואר דההיתר בלימוד הבנות הוא מקרא גרידא. ובאמת הרי התם בגדול המלמד איירי ואין מזה שום ראי' לאסור לימוד עצמי דתושבע"פ.

ושו"מ בתשו' המהרי"ל החדשות בסי' מ"ה סק"ב שכתב בזה"ל ושוב תמחה על הנשים שמברכות ברכות התורה וחלקת דלא דמי לשופר ולולב משום דכתב הרמב"ם כאילו מלמדה תפלות הא לאו פירכא היא ותשובתך בצידך דוקא תורה שבע"פ ולא שבכתב ודוקא המלמד לבתו אבל היא שלמדה מעצמה יש לה שכר כאינה מצוה ועושה שהיא מכוונת לטובה וכו' עיי"ש. וכ"מ בתשו' המהרי"ל הישנות בסי' קצ"ט שברורי' אשת ר"מ למדה תורה

מעצמה וכי חיל ועבר נמי חייב בכל המצות שהאשה חייבת בהן ואסור ללמון תורה ואפ"ה מצינו מהם שהיו גדולים בתורה כגון עבדו של ר"ג שהיה ישן תחת המטה לשמוע דברי חכמים כדאי' בסוכה (כ) וכו' יותר נראה שמעצמם עשו שהרי ברורי' הוכיח סופה על תחילתה שלא סמכה על דברי חכמים שאמרו נשים דעתן קלות (ועי' ברש"י בע"ז (יח): ד"ה ואיכא דאמרי) וה"ג סמכה על צדקתה שלא תעבור על הלימוד עכ"ל. ומבואר כדברנו דליכא איסורא כשלמדה מעצמה.

ובר מן דין אולי יש לצרף גירסת הטור בסי' רמ"ו וכביאורו של הפרישה שם דמותר ללמד לנשים תושבע"פ ויש לחוש יותר בתורה שבכתב מפני שיש הפסד יותר כשמוציאה תורה שבכתב לדברי הבאי מאשר יש בתושבע"פ. ובאמת דכך מעידה המציאות דכשלומדים מקרא בלי פירש"י ושאר המפרשים שיסודתם בתושבע"פ לפעמים מרחיקים לכת מהפשט המקובל ומגיעים לידי כפירה ח"ו.

לכן נראה לעני"ד דאותן הבנות שכבר בגרו הרוצות ללמוד תושבע"פ בבתי ספר התיכוניים (ששם לומדות אף לימודים אחרים ברמה גבוהה ובכל הרצינות הראויה) ומראות בעליל על יציבת דעתן שנפשן של כ"א מאד חשקה ללמוד בהתמדה דאין בזה שום איסור ואדרבה מוטל עלינו לחזקן ולאמצן בידיהם רחבות. וכן מסיק בסי' מקור חיים לבנות ישראל. והעירני ח"א ששמע שהגר"ד"ב סולוביצ'יק שליט"א התיר למעשה ללמד לבנות אף תושבע"פ. (אולם בספר מאזנים למשפט מהגר"ז סורוצקין בסי' מ"ב כתב דעדיין צרי' להתישב על אודות לימוד תושבע"פ בעיון ואינו מתיר בהחלט אלא מסקנה האחרונה בלי קושיות ופירוקים עיי"ש).

ובאמת אף אם נכריע דליכא איסור אף בתושבע"פ מ"מ ברור דליכא חיובא דת"ת על נשים ובהדיא דרש"י בקידושין (כט): ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אינו מצוה ללמד את עצמו. וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהל' ת"ת ה"א עיי"ש. אולם אותם הדינים השייכים לאשה כבר כתב האגור בשם הסמ"ק הובא ברמ"א ביו"ד בסי' רמ"ו דנשים חייבות ללמוד. ומטעם זה איתא באו"ח בסי' מ"ז דנשים מברכות ברכת התורה וכמו שביאר המג"א שם. ועי' במחצית השקל שם דיכולות לומר על תורתך שלימדתנו מטעם זה. ועי' במג"ח במצוה ת"ל עיי"ש. (ובמק"א הארכתי במה שמבואר בהוספת הרמב"ן על המצות שמנה הרמב"ם בסהמ"צ כמצוה ט"ז דברכה"ת אי"ז מברכת המצות על קיום מצות ת"ת (דהרי ברכת המצות הוי מדרבנן וברכה"ת הוי מה"ת כדאי' בברכות (כא)). וכן קי"ל דאם נסתפק חוזר ומברך כדין ספיקא דאורייתא) אלא שהיא מצוה מיוחדת בפ"ע שנצטווה להודות לשמו ית' על נתינת התורה ושוב שייכה הברכה גם לנשים אף שפטורות מת"ת ואכמ"ל יותר).

וראיתי בספר בית הלוי מהגר"ד"ב מבריסק בח"א שכתב בהקדמת הספר ובסי' ו' שם שגם במצות שנהגות בנשים אין בהן מצות ת"ת כלל

כמו באנשים דבאנשים הוי הלימוד מצה בעצמו והוי תכלית בעצמו אבל נשים בלימודן אין מקיימות שום מצוה דת"ת רק דהוי מבוא לקיום המצות ונמצא דהלימוד אצלן הוי מבוא להתכלית שהיא קיום המצות ול"ה התכלית עצמו. וז"ה מהתוס' בחגיגה (ג.) בהא דמצות הקהל דאנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע שהביא מהירושלמי דהוא דלא כבן עזאי דאמר חייב אדם ללמד את בתו תורה. וז"כ התוס' בסוטה (כא:) עיי"ש. ולכאורה תמוה דאמאי ל"ק גם בנשים שבאות ללמוד מצות דידהו וע"כ דגם במצות שנוהגות בהן אין בהן מצות ת"ת כלל. וכן הוכיח מגמ' ערוכה בסוטה (כא.) דפריך זכות דמאי אילימא זכות דתורה הא אינה מצויה ועושה היא הרי דלא משכח הגמ' זכות דתורה גבי נשים כלל עכת"ד.

אולם אף להגריר"ב דאין בנשים מצות ת"ת גם במצות שנוהגות בהן מ"מ ברור דלא גרעה מצות ת"ת משאר מצות תוה"ק ואשה מקבלת שכר דת"ת כאינה מצווה ועושה. ועי' ברמב"ם בפ"א מהל' ת"ת ה"ג דיש לה שכר אבל אינו כשכר האיש מפני שלא נצטוית. ועי' בתוס' בקידושין (לא.) דמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאינו מצווה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח. ועי' בפרישה ביו"ד בסי' רמ"ו מש"כ בזה. ולפי"ז ברור דגם נשים מקבלות שכר בשביל קיום מצות ת"ת אבל אינן מקבלות שכר גדול כאנשים. והא דבסוטה (כא.) דאין לה זכות דתורה צ"ל דזכות דתורה מגינה רק בדאיכא שכר שלם כבאנשים ובלא"ה ל"ש משאר המצות שאינן מגינות.

ולוא דמסתפינא אמינא ד"ח לפמש"כ רבוותא דאיכא ב' גדרים בת"ת. (א) לימוד התורה מקרא דולמדתם ומקרא דוהגית בו. ועי' במנחות (צט:.) דשאל בן דמה כגון אני שלמדתי כה"ת כולה מהו ללמוד חכמת יונית וקרא עליו ר' ישמעאל את המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיוך והגית בו יומם ולילה צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית. ומבואר דאיכא מצוה דלימוד אף שעיי"ז לא יגיע לו שום ידיעה נוספת בתורה. (ב) ידיעת התורה מקרא דושננתם. ועי' בקידושין (ל.) דדרשי' מקרא דושננתם שיהיו ד"ת מחודדים בפיוך שאם ישאלך לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד ומבואר דאיכא הלכה מיוחדת שעיי"ז ת"ת צריך להגיע לידי ידיעת התורה.

ולפי"ז אולי י"ל דכיון דרק מקרא דולמדתם אותם בניכם ממעטי' נשים ומקרא דושננתם לבניך לפי מיעוט ידיעתי לא מצאתי שום מיעוט לנשים, דע"כ לא נתמעטו נשים אלא מחיובא דלימוד התורה אבל שפיר דחייבות בגדר ידיעת התורה ואולי בשביל חיוב זה חייבות ללמוד אותן המצות שנוהגות בהן. ולפי"ז שפיר דנשים מברכות ברכה"ת דהרי חייבות בגדר ידיעה והא דבסוטה (כא.) דאין לנשים זכות דתורה אולי רק גדר דלימוד מגין ונשים נתמעטו מזה. ואולי זוהי כונת הגמ' בחגיגה (ג.) דאנשים באים ללמוד לקיים גדר דלימוד ונשים באות לשמוע כדי להשיג ידיעת

התורה שידעו איך לקיים ושפיר דקאמר בירושלמי דהוא דלא כבן עזאי דאולי לדידיי נשים חייבות אף בגדר דלימוד. (וזה כבר זמן כביר שהצעתי את זה לפני מו"ר הגאון האדיר מוהר"ר אליעזר זילבער זצ"ל ות"ל שאמר לי שהדברים נכונים הם).

ועי' במגילה (כג.) הכל עולין למנין שבעה ואפי' קטן ואפי' אשה אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור. וכ"כ המחבר באו"ח בסי' רפ"ב עיי"ש. ולכאורה מבואר דמעיקר הדין נשים חייבות בקריאת התורה (דאלת"ה איך יכולות לעלות להוציא אנשים) אף שקרה"ת נתקנה מפני ת"ת. וכבר העיר בזה המג"א בסי' רפ"ב. וכ"מ בפ"ח ממס' סופרים דנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים. ולפמש"כ הרי נשים חייבות בגדר ידיעת התורה אשר הוי חלק בלתי נפרד מעיקר המצוה דת"ת. (ועי' בערוך השלחן שם דלאו חיוב גמור קאמר אלא דומיא דתינוקות שהרי פטורה מת"ת ועוד דאין לך זמן גרמא יותר מזה. ומה שאשה עולה למנין ז' כבר כתב התוס' בר"ה (לג.) דזהו כמו שמברכות על כל מ"ע שהזמ"ג או דמיירי בזמן המשנה שלא כל העולים היו מברכים. ומסיק בערוך השלחן דבמס' סופרים אומר ע"ד המוסר בזמן שהיו מתרגמין להשריש בלבן יראת ה' ואהבתו ית').

אלא דלכאורה יש לדון על דברנו דהנה באו"ח בסי' מ"ז כתב המחבר דהמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך, ובט"ז ובמג"א שם כתבו דהרהור לאו כדיבור דמי. ועי' בתוס' בברכות (כ.) עיי"ש. ולכאורה ביאור כוונתם הוא דאינו מקיים המצוה דת"ת דכתיב ודברת בם. ולפמש"כ דנשים מברכות ברכה"ת מפאת הגדר ידיעת התורה שוב צ"ב דאמאי לא יברך המהרהר דבגדר ידיעת התורה לכאורה אין שום חילוק בין הרהור ודיבור וגם ע"י הרהור משיג ידיעות נוספות בתוה"ק. (ואולי י"ל דהוי חסרון אף בגדר ידיעת התורה לפי המבואר בעירובין (נד.) דתלמידו של ר"א היה שונה בלחש ושכח תלמודו. ושם אי' עה"כ כי חיים הם למצאיהם אל תקרי למצאיהם. אלא למוצאיהם בפה. ושוב אם ישכח תו לא יהיו ד"ת מחודדין בפניו. ויש לדון בזה.) ועי' בגר"א הובא בבה"ל שם דבת"ת דכתיב והגית יוצא יד"ח אף בהרהור. ועי' בנשמת אדם ובבנין עולם מש"כ בזה.

ואולי אף אם הרהור כדיבור דמי ואף דיוצא גדר ידיעת התורה ע"י הרהור מ"מ אין מברכין בהרהור דאין מברכין על דברים שבלב וכמש"כ הבי" דלהכי אין מברכין על ביטול חמץ. ועי' בבית יצחק ביר"ד בסי' קכ"ה ובספרי שארית יוסף ח"א בסי' כ"ז מש"כ בזה. (ועי' בתוס' בכתובות (עב.) שהק' דאמאי אין זבה מברכת על ספירתה דהא כתיב וספרה. ועי' בגיב' מהדו"ת באהע"ז בסי' קכ"ג דא"צ לספור בפה רק הכתוב אמר שתשגיח שיהיו ז' ימים הללו נקיים ול"ד לספירת העומר דמצוה בספירה בפה. ועי' בפ"ת בסי' קצ"ו שהביא כן מההר"ם בר ברוך ומהרדב"ן. וכ"מ ברמב"ן בפר' אמור ובס' האשכול ח"א בסי' מ"ד. (אולם במג"ח במצוה ש"ל הוכיח מהתוס' בכתובות שצרי' למנות ולא כדעת החינוך שם. וכ"מ בתוס' במנחות (סה.)

דאינה מברכת אבל ספירה סופרת והוא כשיטת השלה"ק בשער האותיות עיי"ש). ואם סגי בספירה בלב שפיר דאין זבה מברכת דהרי אין מברכין על דברים שבלב).

ומכבר אמרתי ליישב קו' הר"ן בנדירים (ת). דאמרי' התם דכשאמר אשנה פרק זה ל"מ מושבע ועומד מהר סיני דאי בעי פטר נפשי' בק"ש שחרית וערבית. והק' הר"ן הא מקרא דושננתם ילפי' שיהא ד"ת מחודדים בפ"ך ושוב לא סגי בק"ש. ולפמשי"כ אולי י"ל דכשאמר אשנה פרק זה עיקר כונתו היה ללמוד פרק זה וכיון לקיים גדר דלימוד גרידא (וכ"מ לכאורה מלשון "אשנה" שכונתו לחזור על פרק שכבר למד ושכבר מחודד בפיו ואינו משיג ידיעה נוספת בתורה עיי"ן) וגדר דלימוד הרי יכול לקיים גם בק"ש של שחרית וערבית.

ובזה יש ליישב קו' הט"ז באו"ח בסי' תרפ"ז שהביא את שיטת הר"ן דהא דמבטלים עבודה לשמוע מקרא מגילה כדאיאת במגילה (ג). היינו דוקא בשיכולים אח"כ להשלים העבודה הא לאו הכי ודאי אין מבטלין עבודה דהוי מדאורייתא משום מקרא מגילה דהוי מדרבנן. וכ"ה שיטת התוס' שם ושיטת המהר"א מזרחי. (ומכבר דנו בזה רבוותא להמבואר ברי"ה (יט). דדברי קבלה כד"ת דמו. וכ"מ באו"ח בסי' תרצ"ז דאונן מותר בבשר ויין דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דמה"ת דלשמוח בפורים ד"ק נינהו שהם כדברי תורה. ועי' בר"ן במגילה (ה): דספק בקריאת מגילה הוי ספק דדבריהם ובטור"א מה שהשיג עליו. ועי' בס' בנין שלמה מש"כ בזה). והק' הט"ז דהא אמרי' דמגילה עדיף מת"ת והתם בת"ת נדחית לגמרי מפניה דהיינו הלימוד שיש עכשיו עליו בשעה זו א"א בתשלומין שמה שילמוד אח"כ היא מצוה בפ"ע ואפ"ה נדחית מפני המגילה וה"ה נמי לענין עבודה דהא אמרי' בגמ' דת"ת עדיף מעבודה.

והגרא"ה בזה ליישב לפי"מ שהק' בספר בית אפרים בסי' י' דמאי ביטול ת"ת שייך בזה דאטו מי שקורא מגילת אסתר כל היום כולו אינו מקיים בזה מצות ת"ת והרי מגילה בכלל כ"ד ספרי קודש תחשב ולכו"ע נאמרה ברוה"ק וכן קי"ל כמ"ד במגילה (ז). דמטמא את הידים. ועי' בברכות (ט): דהקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה ומבואר דל"ב כונה למצות ת"ת. (וכבר כתב הר"ן דבמצוה שנהגה בעשייתה יוצא אפילו בלא כונה. ועי' בט"ז ביו"ד בסי' רכ"א שכתב דאף דמלל"ג ומותר במודר הנאה אינו כן בתורה שמשמחת הלב ומגיע לו הנאה. ועי' בתענית (ל). דת"ב אסור בתורה דחשיב שמחה. ולפי"ז כתב באגלי טל בהקדמה דכיון דעיקר מצות לימוד התורה הוא להיות שש ושמח ומתענג בלימודו לכן ת"ת ל"ב כונה). ועי' בהרש"ש ובמהר"ץ חיות שם במגילה מש"כ בישוב קו' הבי"א.

ולפמשי"כ אולי יש מקום לאוקמי בגברא שכבר למד מגילת אסתר ויש לו ידיעה ברורה בתוכנה אבל איכא ספרים אחרים שעדיין אינם מחודדים בפיו ושוב כשקורא את המגילה גהי נמי דליכא שום ביטול בגדר דלימוד

התורה דהרי מגלי'א גופה תורה היא מ"מ איכא ביטול בגדר דידיעת התורה דבאותה שעה הרי אינו לומד ספרים חדשים ואינו משיג ידיעות נוספות בתוה"ק.

ולפי"ז הרי מיושבת היטב קו' הט"ז דרק גדר דלימוד א"א בתשלומין דמה שילמוד אח"כ הרי הוי מצוה בפ"ע וכמש"כ הט"ז אבל גדר דידיעת התורה שפיר דאפשר בתשלומין דהרי יש לזה גבול ומי שלמד כה"ת כולה כבר יצא יד"ח בגדר דידיעה ובנ"ד הרי כל הביטול הוא בגדר דידיעת התורה וכמש"כ.

ועי' בתוס' בקידושין (מ:) דאדם שלא למד עדיין ובא לימלך אם ילמוד תחילה או יעסוק במעשה אומרים לו למוד תחילה לפי שאין ע"ה חסיד אבל אדם שלמד כבר המעשה טוב יותר מלימוד. ואולי ביאור הדבר הוא דאם עדיין לא למד איכא ב' גדרים גדר דלימוד וגדר דידיעה משא"כ במי שלמד ויודע את התורה דאי"כ אלא גדר דלימוד גרידא. (אולם אכתי יש לדון אם להעמיס זה בלשון התוס' דלפי"ד לא הי"ל להביא מהא דלא ע"ה חסיד ועיקר הסיבה היא מפאת ב' הגדרים שמוטלים עליו. ויש לדון בזה).

ובעיקר השאלה בסיום מסכת ע"י נשים הנה הא דעושין סעודת מצוה בעת סיום מסכת כבר כתב היש"ש בס"פ מרובה שמקורו הוא בשבת (ק"ח:) דאמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא דרבנן דשלים מסכת"י עבידנא יומא טבא לרבנן. ועי' בגר"א ביו"ד בסי' רמ"ו שהמקור הוא במדרש שה"ש רבה פ"א מיכן שעושים סעודה לגמרה של תורה. וכ"כ בחז"י בסי' ע' ע"ש. (ועי' בספר האשכול ובאור ורוע ח"ב בסי' ש"כ שהביאו את זה למקור של השמחה שעושים בשמחת תורה. ועי' בשבלי הלקט מש"כ בזה). ואולי הנ"מ בין ב' הילפותות הוא אם חשיב סעודת מצוה להתיר אכילת בשר מר"ח אב עד ת"ב גם כשמסיימים ספר מקרא דבשבת (ק"ח:) הרי מבואר דבעי' דשלים מסכת"י משא"כ בשו"ש רבה דאי' לגמרה של תורה ושוב אולי אף מקרא בכלל. ושו"מ בפנ"י בברכות (יז.) דעושין סעודת מצוה גם כססיים ספר מקרא. (ועי' בשו"ת בגין שלמה בסי' נ"ט דבע"פ יש להקל בשעת הדחק גם בסיום מס' משניות עם הרע"ב וקצת מקיצור תוי"ט. אולם בשו"ת פרי השדה ח"ב בסי' צ"ב מ"אן להקל במס' משניות. ועי' בחזון עובדי' מש"כ בזה).

ועי' בב"ב (קכ"א:) רבה ור' יוסף דאמרי תרוייהו דיר"ט של חמשה עשר באב הוא משום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה. וכתב הרשב"ם דאותו היום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת. ועי' בנמו"י שם שבכל מצוה שמשלימה עושין שמחה ומשתה ויר"ט. (ועי' בגר"א ביו"ד בסי' רמ"ו שהוכיח מזה שבסיום מסכת צרי' לשמוח ונקראת סעודת מצוה עיי"ש). והא דלא מצינו חיוב לעשות סעודת מצוה בט"ו באב ומסתבר שאף בזמנן שגמרו המצוה לא עשו סעודה אלא יו"ט בעלמא שלא להתענות כבר כתב באגרות משה באו"ח בסי' קנ"ז דהוא משום דלא היו אנשים מיוחדים שעשו כל המצוה אלא זה מעט זה מעט וזה מעט עד שגמרו והוי

הגמר לכלל ישראל בכולל ולא לכ"א בפרט ולכן לא עשו סעודה אלא יר"ט בעלמא לכל ישראל עכת"ד.

ולפי"ז כאשר אשה למדה בחריצות ובהתמדה וזכתה לסיים מסכת הרי לכה"פ קיימה מצות ת"ת כאינה מצווה ועושה ומקבלת שכר על ת"ת שלה. ולפמש"כ אולי חשובה מצווה ועושה מפאת הגדר ידיעת התורה וברור דשמחת התורה בזה גדולה למדי לאשה ולבני ביתה עד שנתמלא כל הבית אורה ושמחה. ועי' במגילה (טז:) אורה זו תורה ושמחה זה יו"ט עיי"ש. ואף אם נחליט כהבית הלוי דאין לאשה זכות דתורה כלל מ"מ אכתי מקבלת איזה שכר אחר וכמש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' ת"ת וברור דלא גרע לימודה מקיום דשאר מצות (עכ"פ כאינה מצווה ועושה) וכיון שהיא בעצמה עשתה את כל המצוה שנמשכה זמן רב הרי מי יכול לשער גודל שמחת לבה וברור דאיכא חיובא דסעודה להרשב"ם והנמו"י וחשיב כסעודת מצוה כנ"ל.

ואם כנים הם הדברים שוב כאשר אשה מסיימת מסכת מר"ח עד ת"ב ובני ביתה או חבורה של נשים משתתפים בשמחתה לכאורה כולם רשאים לאכול בשר ולשתות יין כבשאר סעודת מצוה וכדאי' ברמ"א באור"ח בסי' תקנ"א. אולם אכתי יש מקום לפקפק אם ראוי ויאות לאשה הצנועה במעשיה לעשות סיום גם לגברים אחרים שאינם מבני ביתה דאולי יש לגדור בפניה מפאת הגדר דכל כבודה בת מלך פנימה. ועי' במפרשים מש"כ בזה. (ועי' בנוזר (יב.) דאשה לא גידא ובפירש"י שם). וכבר מבואר בכ"מ דחכז"ל לא ניחו להו בהני נשים יצאניות וד"ל. כנ"ל להלכה אולם למעשה יבאו נא גדולי התורה מורי ההוראה שבזמננו ויורו לנו את הדרך הישר.

ואשרי לדור שזכה לנשים צדקניות כאלו שעוסקות בתורה ובעבודה בשקידה רבה ומסיימות מסכתות ומשתלמות בתורה ובהלכה תופעה אשר היתה מאד נדירה גם בהרבה מדורות הקדמונים. והלואי שתלמדנה כל בנות ישראל תורה כאותן נשים צדקניות (וכבדורו של חזקיה שבדקו מגבת ועד אנטיוכוס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיין בהלכות טומאה וטהרה כדאי' בסנהדרין (צד:). ועי' במהרש"א שם שהביא ממש"כ רש"י בישעיהו שהנשים היו בקיאות אף באיסור והיתר עיי"ש). כי התורה היא סם החיים להעוסקים בה כדאי' בקידושין (ל:) ובשכר נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים וכמאמר של ר"ע בסוטה (יא:) עיי"ש.

